

τὴν ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ τῶν Αἰτωλῶν Σκόπα γενομένην τῷ 220 π.Χ. ἀγρίαν ἐπιδρομήν, ὅστις κατὰ Πολύβιον (IV 62) ἠρήμωσε καὶ ἐλεηλάτησε τὴν Πιερίαν πᾶσαν καὶ δεινὰς καταστροφὰς εἰς αὐτὸ τὸ Δῖον ἐπήνεγκε μὴ φεισθεὶς οὐδὲ τῶν ἱερῶν οὐδενός.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων συνάγεται, ὅτι τῶν τριῶν θρακικῶν τῆς Πιερίας πόλεων τὰ μὲν Λείβηθρα ἢ Λείβηθρον κεῖνται ἐκατέρωθεν τῶν ὄχθων τοῦ Ζυλιάνου καὶ παρὰ τὴν συμβολὴν τῶν τεσσάρων χειμάρων, ἢ δὲ ἀκρόπολις τούτων ἐπὶ ὑψώματος ἔχοντος δεξιὰ τὸν χεῖμαρρον Γρί-

βαν καὶ ἀριστερὰ τὸν Καβουρόλακκον, ἢ δὲ Πίμπλεια ἢ Πίμπλα ἐν τῇ Παλιᾷ Μαλαθριᾷ ἢ Ἀγ. Παρασκευῇ, ἢ δὲ Πιερία ἢ Πιερίς ἔξωθεν τοῦ Δίου πρὸς νότον αὐτοῦ καὶ παρὰ τὸν Βαφύραν ποταμὸν ὑπερθεὶν δὲ ταύτης τὸ τέμενος, ἐν ᾧ ὁ τάφος τοῦ Ὀρφέως. Περὶ τὰς τρεῖς ταύτας πόλεις περιστρέφονται τὰ κατὰ τὴν γέννησιν, διαμονὴν καὶ τὸν θάνατον τοῦ Ὀρφέως. Λείβηθρα, ἄρα Πίμπλεια καὶ Πιερίς εἶναι ἡ πατρὶς τοῦ Ὀρφέως.

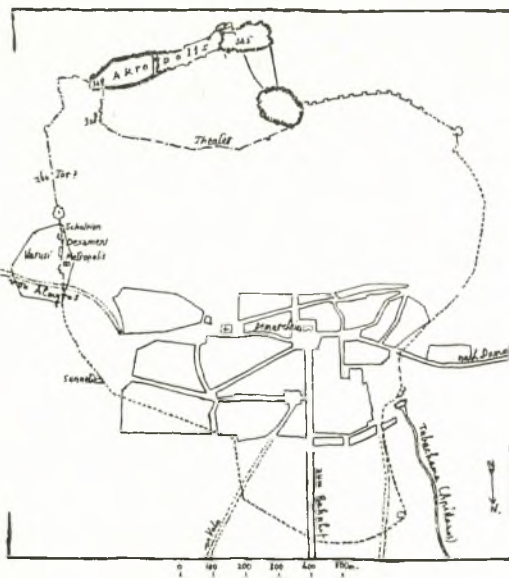
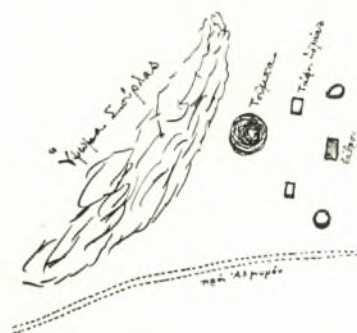
ΝΙΚΟΛΑΟΣ Χ. ΚΟΤΖΙΑΣ

ΠΡΟΧΕΙΡΟΣ ΑΝΑΣΚΑΦΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ
ΕΙΣ ΦΑΡΣΑΛΑ

ΥΠΟ Ν. Μ. ΒΕΡΔΕΛΗ

Κατὰ τὸ παρελθὸν θέρος χωρικοί, καλλιεργοῦντες διὰ βενζιναρότρου τὸ κτῆμα τοῦ κ. Ἀλ.

τὰ 3 χμ., ἀπεκάλυψαν ἀπλοῦν λακκωτὸν τάφον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἀνευρέθη ἑξαίρετος χαλκῆ τεφροδόχος ὑδρία τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 4ου π. Χ. αἰ. μετὰ πολυτίμου περιεχομένου. Τὸ σημαντικὸν τοῦτο εὑρημα, μετακομισθὲν ἤδη εἰς τὸ Μουσεῖον Βόλου, θέλομεν δημοσιεύσει ἰδιαι-

Πρόχειρον σχεδιογράφημα τῆς ἀνασκαφείσης παρὰ τὰ Φάρσαλα θέσεως (τὸ δεξιὸν ἡμῖς ἐκ: F. STÄHLIN *Das hellenische Thessalien*, σ. 138, εἰκ. 93).

Φασούλα (ἰδιοκτησία ἀδελφῶν Φεγγίτη), κείμενον περὶ τὰ 300 μ. δυτικῶς τοῦ ὑψώματος τῆς Σούρας, ὅπερ ἀνεγείρεται ἀνατολικῶς τῆς κωμοπόλεως τῶν Φαρσάλων, ἀπέχον αὐτῆς περὶ

τέρας εἰς ἓνα τῶν προσεχῶν τόμων τῆς Ἀρχ. Ἐφημερίδος.

Ἀφορμὴν λαβόντες ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἀποκαλύψεως, ἐπεχειρήσαμεν διὰ κρατικῆς ἐπιχορηγή-

σεως μικρὰν ἀνασκαφικὴν ἔρευναν κατὰ τὴν θέσιν ταύτην. Ἡ ἔρευνα αὕτη οὐδὲν τὸ ἐντυπωσιακὸν ἀπέδωσε, διεφώτισεν ὅμως ἱκανῶς τὸν χώρον, καταστήσασα φανερόν ὅτι ἐνταῦθα ἔχομεν τὴν νεκροπόλιν τῆς ἀρχαίας Φαρσάλου. Ἀπὸ μίαν συστηματικωτέραν ἔρευναν εἰς τὴν

τοῦ πατρὸς των πρὸ 50 καὶ πλέον ἐτῶν. Ἰχνὴ ἐν τούτοις διερευνησεῶς τῆς δὲν παρατηροῦνται, καὶ πρέπει ἴσως νὰ δεχθῶμεν τὴν πληροφορίαν μετὰ τινος δισταγμοῦ.

Ὀλίγον δυτικώτερον καὶ ἐγγύτατα πρὸς τὴν δημοσίαν ὁδὸν ἀνεύρομεν ἕτερον τάφον, περι-

Εἰκ. 1. Περιφερὴς τάφος τῆς νεκροπόλεως τῆς Φαρσάλου.

Εἰκ. 2. Τρόπος οἰκοδομῆς τοῦ ἐν εἰκ. 1 τάφου.

προκειμένην περιοχὴν θὰ εἶναι ἴσως δυνατὸν πλείονα νὰ ἔλθωσιν εἰς φῶς, ἢ δὲ Ἀρχαιολογικῆ Ἑταιρείᾳ ἀσφαλῶς, ὡς ἐλπίζω, δὲν θὰ ἀρνηθῆ τὴν ἀρωγὴν τῆς πρὸς τοῦτο διὰ τὸ προσεχὲς ἔτος. Κατωτέρω παρέχω σύντομον ἔκθεσιν τῶν ἀποκαλυφθέντων κατὰ τὴν ἐφετινὴν πρόχειρον ἀνασκαφήν.

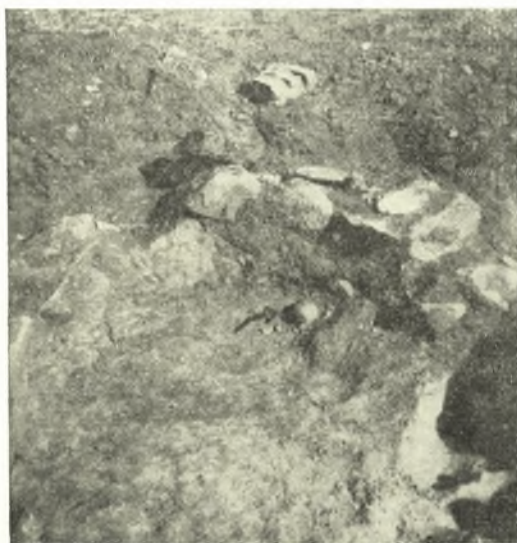
Εἰς μικρὰν ἀπὸ τοῦ τάφου τῆς ὑδρίας ἀπόστασιν, βορείως δὲ τούτου καὶ ἐγγὺς τῆς ἀμαξιτῆς ὁδοῦ, τῆς ἀγούσης ἐκ Φαρσάλων εἰς Ἀλμυρόν, ἀνευρέθη ὀρθογώνιος τάφος, μήκ. 1.20 μ., πλάτ. 0.75 μ., τοῦ ὁποίου τὰ τοιχώματα ἦσαν ἐπενδεδυμένα δι' ὀρθίων πλακῶν, ἴσου ὕψους πρὸς τὸ ὕψος τοῦ τάφου, καὶ τὸ δάπεδον ὡσαύτως πλακόστρωτον ἢ καλύπτουσα αὐτὸν πλάξ ἔλειπε. Ἦτο πεπληρωμένος χωμάτων, οὐδὲν δὲ ἶχνος δοσιῶν ἢ οστράκων εὐρέθη ἐντὸς αὐτῶν.

Ὑπερθεν τοῦ πρώτου τάφου, πρὸς τὸ ὕψωμα τῆς Σούρας, ἀνεγείρεται χθαμαλὴ « τοῦμπα », τὴν ὁποίαν δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἐρευνήσωμεν. Κατὰ πληροφορίας τῶν ἰδιοκτητῶν τοῦ ἀγροῦ ἀδελφῶν Φεγγίτη, ἔχει ἤδη διανοιχθῆ αὕτη ὑπὸ

φερῆ, διαστάσεων 2.40 × 2.10 μ. (εἰκ. 1), ἐκτισμένον δι' ὀγκωδῶν ἀκατεργάστων σιδηρολίθων (εἰκ. 2), ἀποκοπέντων προφανῶς ἐκ τοῦ ὑπερκειμένου ὑψώματος, τῶν ὁποίων μόνον ἢ κατωτάτη σειρὰ διετηρήθη, εἰς τινα σημεῖα καὶ ἡ δευτέρα ὑπερκειμένη. Μερικοὶ εὐρέθησαν ἐρριμμένοι ἐντὸς τοῦ τάφου, κεκαλυμμένοι ὑπὸ τῶν χωμάτων, τὸ πλεῖστον δὲ τοῦ ὕλικου, τὸ πλέον εὐμετακόμιστον, θὰ εἶχεν ἀσφαλῶς μεταφερθῆ εἰς τὴν πόλιν μετὰ τὴν διάνοξιν τοῦ τάφου διὰ τὰς οἰκοδομικὰς ἀνάγκας τῶν κατοίκων. Τὸ δάπεδον τούτου, ἄνευ ἐπιστρώσεως, εὐρέθη εἰς βάθος 0.70 μ. ἀπὸ τοῦ ἐδάφους. Αἱ διαστάσεις αὐτοῦ δεικνύουν ὅτι θὰ ἀνυψοῦτο πολὺ ὑπὲρ τὸ ἔδαφος καὶ θὰ ἐκαλύπτετο βεβαίως ἔξωθεν διὰ προσχώσεως κατὰ τὸν συνήθη τρόπον τῆς τοῦμπας. Ἡ ἀνάγκη τῆς ἰσοπεδώσεως τοῦ ἀγροῦ διὰ τὴν εὐκολωτέραν καλλιέργειάν του καὶ ὁ πειρασμὸς τῆς ἀνευρέσεως κεκρυμμένων θησαυρῶν ὠδήγησαν εἰς τὴν διάνοξιν αὐτοῦ καὶ τῶν ἄλλων ὁμοίων ὑπὸ τῶν πρώτων κυρίων τῆς περιοχῆς μετὰ τὴν ἀναχώρησιν ἐκεῖθεν τῶν

Τούρκων. Ἐντὸς τοῦ τάφου εὐρέθησαν ἀναμειγμένα μετὰ τῶν χωμάτων λείψανά τινα ὀστέων καὶ τεμάχια ὀστρούκων ἐξ ἀπλῶν, ἀβαφῶν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀγγείων, εἰς σιδηροῦς ἤλος καὶ χαλκοῦς δακτύλιος εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τοῦ τάφου ἐπὶ τοῦ πυθμένος εὐρέθη ἐπίσης μικρὰ οἰνοχόη, ἔλλιπής κατὰ τὸ ἄνω μέρος ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ, διατηροῦσα τὴν λαβὴν ἰδιαιτέρως (εἰκ. 3, ἔνθα τὸ τόξον), λησμονηθεῖσα ἴσως ἢ παραλειφθεῖσα ἔνεκα τῆς μικρᾶς αὐτῆς ἀξίας (μελαμ-

Εἰκ. 3. Τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ ἐν εἰκ. 1 τάφου.

βαφῆς διὰ βερνικίου κακῆς ποιότητος) ὑπὸ τῶν συλησάντων αὐτόν.

Περὶ τὰ 100 μ. ἀνατολικῶς τοῦ προηγουμένου ἀνευρέθη καὶ τρίτος τάφος, φθοειδοῦς σχήματος, διαστάσεων 1.60 × 2.00 μ. (εἰκ. 4). Ἡ κατασκευὴ του ὁμοία τῆς τοῦ ἀνωτέρω. Καὶ τούτου δὲν διετηρήθησαν εἰμὴ ἢ κατωτάτη σειρὰ τῶν λίθων. Ἐντὸς τοῦ πληροῦντος χώματος ἀνευρέθησαν καὶ ἔνταῦθα πενιχρά τινα ὀστρακα.

Μεταξὺ τῶν δύο ἀνωτέρω τάφων καὶ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἄξονος ἀπεκαλύφθη θεμέλιον ἐκ τριῶν μεγάλων κατειργασμένων κυβολίθων, ὑποβαστάζον μεγάλην μαρμαρίνην βάσιν μήκ. 1.50 μ., πλ. 0.50 μ. καὶ ὕψ. 0.58 μ. Πέριξ ἀνευρέθησαν ἐντὸς τῶν χωμάτων ἀκατέργαστοι ὀγκόλιθοι, ὅμοιοι πρὸς τοὺς τῶν προηγουμένων τάφων, καὶ διάφορα ὀστρακα, μαρτυροῦντα τὴν ὑπαρξιν καὶ ἔνταῦθα ὁμοίου, διανοιγέντος ἤδη, τάφου.

Ἡ θεμελίωσις τοῦ μαρμαρίνου βάθρου δὲν δεικνύει σημεῖα συνεχίσεως, καὶ τὸ ἴδιον τὸ βάθρον, ἐνῶ εἶναι καλῶς ἐξεργασμένον πανταχόθεν, παρουσιάζει ἀδροτέραν ἐξεργασίαν κατὰ τὴν ἄνω ἐπιφάνειαν. Ἐκ τούτου εἰκάζω ὅτι θὰ ἦτο τοῦτο εἶδος ὑποβάθρου, ὑποβαστάζοντος τὴν βάσιν ἐπιτυμβίου μνημείου διὰ τὸν παρακειμένον τάφον.

Κατὰ τὴν σταυροειδῆ διαχάραξιν πέριξ τοῦ τάφου τῆς ὑδρίας ἀνευρέθησαν πλησίον αὐτοῦ

Εἰκ. 4. Ὀρειδῆς τάφος τῆς νεκροπόλεως τῆς Φαρσάλου.

καὶ εἰς βάθος ὀλίγων ἑκατοστομέτρων ὀστρακά τινα, μία οἰνοχόη, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, μελεπτότατα τοιχώματα, διαλυθεῖσα κατὰ τὴν ἀπόσπασίν της ἐκ τῆς γῆς ἂν καὶ ἐγένετο αὕτη μετὰ πολλῆς προσοχῆς, καὶ μικρὸν ἀπλοῦν ληκύθιον ὕψ. 0.10, ἔλλιπές κατὰ τὸ στόμιον.

Τὸ παρατιθέμενον πρόχειρον σχεδιογράφημα δεικνύει ἀκριβέστερον τὴν θέσιν, καθ' ἣν ἀνευρέθησαν οἱ ἀνωτέρω ἀποκαλυφθέντες τάφοι. Ἐκ τῆς διατάξεως αὐτῶν καὶ ἐκ τῆς μαρτυρίας τῶν κατοίκων ὅτι κατὰ τὴν διάνοξιν τῆς παρακειμένης ἀμαξιτῆς ὁδοῦ ἀνευρέθη πλήθος ἄλλων τάφων κατὰ τὴν θέσιν ταύτην, οἷτινες κατεστράφησαν ὑπὸ τῶν ἐργατῶν ὁμοῦ μετὰ τοῦ περιεχομένου των ἐκ πηλίνων ἀγγείων, πιστοῦται—νομίζω—ἢ ὑπόθεσις ὅτι ἔχομεν ἔνταῦθα τὸ νεκροταφεῖον τῆς ἀρχαίας πόλεως, τοῦλάχιστον τοῦ 4ου π.Χ. αἰ., ὡς δεικνύουν τὸ εἶρημα τῆς χαλκῆς ὑδρίας καὶ τὰ ὀλίγα πηλίνα τεμάχια.

N. M. ΒΕΡΔΕΛΗΣ